

Патика Н. І.

кандидат економічних наук, доцент, докторант
Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки»

Patyka Nataliia

PhD (Econ.), Docent, DSc candidate at
National Research Centre "Institute of Agricultural Economics"

НАПРЯМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРАЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ У СВІТОВИЙ АГРАРНИЙ РИНОК

Анотація. У статті через призму підвищення конкурентоспроможності сільського господарства України визначаються напрями та перспективи його інтеграції у світовий аграрний ринок. За результатами проведеного аналізу динаміки розвитку вітчизняного експорту сільськогосподарської продукції за 1997–2017 рр. зроблено висновок, що спостерігається тенденція до його активного зростання. У перспективі доцільно очікувати посилення позитивного тренду, що до 2025 р. може забезпечити сукупний обсяг вітчизняного експорту сільськогосподарської продукції на рівні щонайменше 19,7 млрд. дол. США. При цьому очікувана частка України на світовому аграрному ринку сягне позначки в 1,43%. Збільшення обсягів експорту та посилення позицій України на світових ринках сільськогосподарських продуктів потребують підвищення конкурентоспроможності сільського господарства та нарощування співробітництва з різними країнами світу, що входять до складу різних регіональних економічних угруповань.

Ключові слова: напрями, перспективи, світовий аграрний ринок, інтеграція, експорт, конкурентоспроможність, сільське господарство України.

Вступ та постановка проблеми. Сільське господарство історично відіграє важливу роль у розвитку економіки України. Воно не тільки покликане забезпечувати населення продуктами харчування, формувати продовольчу безпеку та продовольчу незалежність країни, але й володіє високим експортним потенціалом, що дає можливість Україні ефективно інтегруватись у світогосподарські структури, нарощуючи власну конкурентоспроможність. Розвиток сільського господарства спроможний здійснити потужний вплив на економічну динаміку в Україні з огляду на значні перспективи його капіталізації та прогнозовані довгострокові підвищувальні тренди на світових аграрних ринках. Аграрний сектор все активніше включається в процеси міжнародної економічної інтеграції і на сьогодні частка сільського господарства в загальній структурі експорту товарів з України становить 23,9% (2017 р.). Проте це лише трохи більше одного відсотка світового експортного ринку сільськогосподарської продукції. Посилення позицій України на міжнародній арені потребує нарощування обсягів експорту товарів, отже, вимагає посилення конкурентоспроможності сільського господарства на світових аграрних ринках, тому визначення напрямів та перспектив інтеграції сільського господарства України до світового економічного простору сьогодні є стратегічним завданням державної економічної політики, вирішення якого позитивно вплине на загальний стан вітчизняного сільського господарства, його подальший успіх на світовому ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання визначення перспектив інтеграції сільського господарства України до світового аграрного ринку досить багатогранні та багатоаспектні. Вони поглиблено вивчаються українськими науковцями та широко представлені в економічній літературі. Так, Ю.О. Лупенко окреслив напрями економічних досліджень з питань міжнародної інтеграції аграрного сектору української економіки [1]. Пошуку можливих переваг та ризиків розвитку АПК України в межах інтеграційних альтернатив Європейського та Митного Союзів приділили увагу М.І. Пугачов та А.О. Мельник [2]. Г.С. Тимофієва у своїх дослідженнях зосереджує увагу на сучасному включенні аграрного

сектору України у світовий процес глобалізації, визначає основні види аграрної продукції, експорт яких впливає на місце України на світовому ринку [3]. Н.А. Карасьова визначила перспективні напрями розвитку експорту в аграрному секторі України [4]. Пропозиції забезпечення ефективного розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств на основі визначених стратегічних цілей розвитку сформулировала І.Ю. Гришова [5]. У багатьох наукових дослідженнях розкриті інші окремі сегменти перспектив міжнародної інтеграції сільського господарства України [6–10].

Незважаючи на поширення наукових досліджень, питання виявлення перспектив подальшої інтеграції сільського господарства до світових аграрних ринків потребують значно глибших досліджень. Особливої актуальності набуває визначення основних орієнтирів для посилення українських позицій на світових аграрних ринках в умовах міжнародної економічної інтеграції.

Метою статті є визначення напрямів та оцінювання перспектив інтеграції сільського господарства України у світовий аграрний ринок через призму підвищення конкурентоспроможності вітчизняного сільського господарства.

Результати дослідження. Визначаючи перспективи інтеграції сільського господарства України у світовий економічний простір, враховуємо як внутрішній потенціал вітчизняного сільського господарства, так і умови та тенденції, що формуються сьогодні на світових аграрних ринках.

Сьогодні сільське господарство займає в економіці України провідні позиції за показниками експорту. В ході дослідження обсягів та динаміки експорту української сільськогосподарської продукції за 1997–2017 рр. за даними Державної служби статистики України [11] ми виділили кілька різнопланових етапів:

1) етап помірного зростання (1997–2007 рр.), упродовж якого обсяг експорту сільськогосподарської продукції поступово збільшувався, за винятком 2000 р. і 2003 р., забезпечивши середньорічний приріст на рівні майже 12,5%;

2) етап скорочення (2008–2010 рр.), який розпочався різким зростанням обсягів експорту (2008 р.) – більш ніж в 2,5 рази в порівнянні з 2007 р., після чого спостерігалася стала тенденція до зниження із середньорічними темпами зниження в 14%;

3) етап дестабілізації (з 2011 р. по теперішній час), протягом якого хоча середньорічна зміна обсягів вітчизняного експорту сільськогосподарською продукцією складала 13,8%, проте виникали та поширювалися суперечливі динамічні тренди; так, у 2011–2012 рр. відбулося різке зростання обсягів експорту, спочатку на 36,2%, а потім ще на 57,4%; після цього почався знижувальний тренд, який тривав три роки із середньорічними темпами скорочення торгівлі у 2013–2016 рр. в 4,7%; лише у 2017 р. започатковано новий тренд зростання, який продовжується у 2018 р.; згідно з даними Державної служби статистики України [11], експорт сільгосппродукції у 2017 р. досягнув свого максимуму в 10,325 млрд. дол. США, що на 16,4% більше, ніж у 2016 р. (8,869 млрд. дол.); такі обсяги експорту забезпечили Україні 1,06% світового аграрного ринку [12] (рис. 1).

Враховуючи те, що за десять місяців 2018 р. забезпечені обсяги експорту, які на 3,9% вищі за аналогічний період 2017 р., можна очікувати, що тенденція нарощування обсягів експорту збережеться й надалі. В процесі дослідження на основі даних Державної служби статистики України [11] щодо обсягів експорту сільськогосподарської продукції та СОТ [12] щодо динаміки частки України на світовому експортному ринку аграрної продукції обчислено їх перспективні значення до 2025 р.

За двома варіантами оптимістичного прогнозу обсяг експорту вітчизняної сільськогосподарської продукції у 2025 р. може сягнути позначки у 14,6–25,5 млрд. дол., тоді як за песимістичним він знизиться до рівня 9,0 млрд. дол. США. Найбільш реалістичним з огляду на тісноту стохастичного зв'язку та значення коефіцієнта детермінації є прогноз за поліноміальним трендом другого ступеня ($R^2 = 0,8957$), відповідно до якого у 2025 р. слід очікувати зростання експорту сільгосппродукції до рівня у 19,7 млрд. дол. США (табл. 1).

Прогнозування частки України на світовому експортному аграрному ринку здійснено з урахуванням зрушень як у вітчизняному, так і у світовому експорті сільськогосподарських продуктів. Як видно з рис. 2, до 2002 р. обсяги світового експорту практично не змінювалися, з 2003 р. започаткувалися протилежні тенденції зростання, за винятком 2009 та 2014 рр., що тривають досі, а в перспективі будуть посилюватися згідно з нашим прогнозом.

Рівняння зв'язку по частці сільського господарства України на світовому експортному аграрному ринку при $R^2 = 0,929$ набуло такого вигляду:

$$y = -0,0002x^2 + 0,0498x + 0,1547. \quad (1)$$

Відповідно до прогнозу у 2025 р. слід очікувати зростання частки України на світовому експортному аграрному ринку до позначки в 1,43%. Навіть з огляду на нинішній обсяг світового експортного ринку аграрної продукції в 1,74 трлн. дол. США таке зростання української частки відповідатиме 24,8 млрд. дол. США вітчизняного експорту, тобто у 2,4 рази перевищуватиме рівень 2017 р.

Таке суттєве збільшення обсягів експорту, відповідно, посилення позицій України на світових ринках сільськогосподарських продуктів потребуватимуть активного розвитку її експортного потенціалу, підвищення ефективності зовнішньої торгівлі та конкурентоспроможності сільського господарства, нарощування співробітництва з різними країнами світу, що входять до складу різних регіональних економічних угруповань.

Згідно з даними Міністерства аграрної політики та продовольства [13] Україна експортує сільськогосподарську продукцію та продовольство у 190 країн світу. Останніми роками відбулися значні зміни в регіональній орієнтації зовнішньої торгівлі продукцією аграрного сектору, а саме суттєво зросли обсяги експорту в країни Азії, ЄС, Африки, скоротилися обсяги експорту в країни СНД. Якщо порівнювати динаміку експорту у 2017 р. з 2014 р., то можна побачити, що на 48,1% зросли обсяги експорту української агропродукції до країн Азії, на 25% – до країн Африки, на 18,4% – до країн ЄС, зменшилися на 39,1% обсяги до країн СНД. У 2017 р. ситуація дещо змінилась на користь країн-членів ЄС. Так, у 2017 р. український

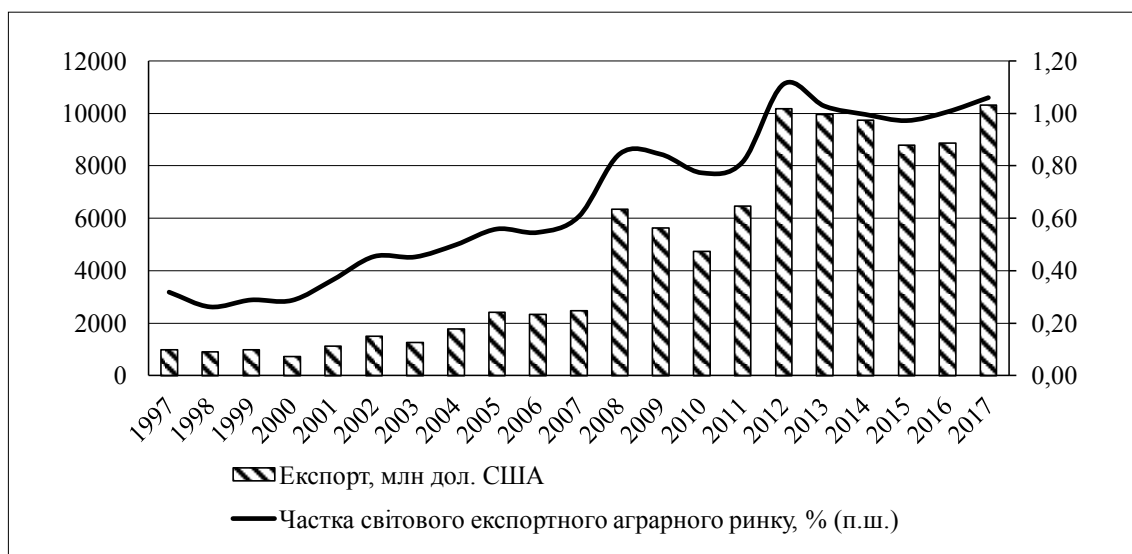


Рис. 1. Динаміка обсягу та частки експорту сільськогосподарської продукції України в сукупному світовому аграрному експорті у 1997–2017 рр.

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України [10] та СОТ [12]

експорт аграрної продукції до країн ЄС збільшився на 40,1% порівняно з 2016 р., отже, частка країн ЄС становила понад його третину, а саме 32,6%. Експорт до країн Азії збільшився на 4,5% порівняно з 2016 р. до позначки в 43,3% від загального експорту української сільгосппродукції. До країн Африки було експортовано української аграрної продукції на суму 2,50 млрд. дол. США, що становить 14,0% від загального експорту української сільгосппродукції – в порівнянні з 2016 р. обсяги експорту зросли на 3,3% [11]. Регіональна структура сільськогосподарського експорту залишається стабільною, а за підсумками 11 місяців 2018 р. найкрупнішим ринком для України залишилися країни Азії, друге місце посідають країни ЄС, а на третьому місці перебувають країни Африки [14].

Аналізуючи регіональну структуру зовнішньої торгівлі України продукцією рослинництва, відзначимо, що найбільшими її покупцями є Нідерланди (14,6% від всього експорту української кукурудзи, 25,7% експорту ріпаку), Туреччина (26,7% експорту соєвих бобів, 21,5%

насіння соняшнику), Саудівська Аравія (41,5% експорту ячменю), Єгипет (15,8% експорту пшениці) Німеччина, Бельгія, Іспанія, Італія, Китай, Індонезія [15].

Щодо регіональної структури зовнішньої торгівлі України продукцією тваринництва, то найбільшими її покупцями є Білорусь (54,2% від всього експорту українського м'яса та субпродуктів), Казахстан (24,9% експорту молока та вершків), Об'єднані Арабські Емірати (58,6% експорту яєць) [15].

Єгипет, Нідерланди й Туреччина є лідерами серед країн-імпортерів української сільськогосподарської продукції (табл. 2). Як свідчать дані табл. 2, до країн, які активно нарощували обсяги торгівлі сільськогосподарською продукцією з Україною, слід віднести Нідерланди, в яких темп приросту за 2013–2017 рр. становить 4,3 в. п., Туреччину – 1,9 в. п., Китай – 1,4 в. п., Єгипет – 1,3 в. п. Найбільше знизили частку імпорту української сільськогосподарської продукції такі країни, як Росія, а саме на 10,83 в. п., Індія – на 3,25 в. п., Польща – на 1,64 в. п.



Рис. 2. Динаміка світового експорту сільськогосподарською продукцією 1995-2017 рр., млрд дол. США

Джерело: складено автором за даними СOT [12]

Таблиця 1

Тенденції та прогноз обсягів українського експорту сільськогосподарської продукції

Фактичні обсяги експорту сільськогосподарської продукції України по окремих роках з 1997 р. по 2017 р.								
Рік	1997	2000	2005	2010	2015	2016	2017	у середньому за 2015–2017 рр.
Експорт сільськогосподарської продукції, млрд. дол. США	0,99	0,73	2,43	4,75	8,79	8,87	10,325	9,329
Прогнозні значення обсягів експорту сільськогосподарської продукції у 2025 р.								
Тип прогнозу	Оптимістичний		Песимістичний		Реалістичний			
Тренд прогнозування	лінійний (варіант 1)		за середньою тенденцією (варіант 2)		логарифмічний		поліноміальний (2 ступеня)	
Рівняння тренду	$y = 554,4x - 1447,7$		середньорічний темп у 1997–2017 рр. = 112,0%		$y = 3582,1\ln(x) - 3090,1$; $R^2 = 0,6304$		$y = 17,769x^2 + 163,47x + 50,857$	
Коефіцієнт детермінації R^2	0,8697				0,6304		0,8957	
Прогнозний обсяг експорту сільськогосподарської продукції, млрд. дол. США	14,6		25,5		9,0		19,7	

Джерело: обчислено автором за даними Державної служби статистики України [11]

За окремими країнами спостерігалися різнопланові тренди, зокрема Індія, Китай спочатку активно нарощували імпорту з України, проте у 2017 р. різко його скоротили, віддавши перевагу дешевій російській продукції. Це свідчить про наявність певних прогалин в експортній діяльності, таких як недостатній рівень конкурентоспроможності сільського господарства, неспроможність проводити цілеспрямовану зовнішньоторговельну політику, невідповідність української продукції стандартам та споживчим запитам країн-імпортерів, недостатній рівень розвитку транспортної інфраструктури, відсутність ефективної маркетингової стратегії ринкового позиціонування та просування товарів.

Отже, інтеграція сільського господарства України у світовий економічний простір має проходити в таких основних напрямках.

Співробітництво з країнами Європейського Союзу.

Розвиток відносин з ЄС слід розглядати як один з пріоритетів зовнішньоторговельної та економічної політики України. Ця пріоритетність визначена в цілій низці законодавчих та нормативних документів. Зокрема, Декларація про державний суверенітет України [16] від 16 липня 1990 р. у розділі «Міжнародні відносини» визначає, що Українська РСР безпосередньо бере участь у загальноєвропейському процесі та європейських структурах. 16 червня 1994 р. між Україною та ЄС підписано Угоду про партнерство і співробітництво (набула чинності 1 березня 1998 р.) [17]. Нарешті, у 2014 р. укладена та ратифікована Угода про Асоціацію між Україною з однієї сторони та Європейським Союзом і його державами-членами з іншої сторони (Угода про Асоціацію) [18], яка набула чинності в повному обсязі 1 вересня 2017 р. Зокрема, в Угоді про Асоціацію ЄС визнає європейський вибір та європейські устремління України як європейської країни, а також визначені цілі, серед яких слід назвати створення асоціації, поступове зближення між Україною та ЄС на основі поглиблення економічних та торговельних відносин, зокрема шляхом створення зони вільної торгівлі.

Зона вільної торгівлі з ЄС (ЗВТ) для сільськогосподарської продукції сприятиме частковому усуненню певної несиметричності умов торгівлі між ЄС та Україною, яка посилилась після вступу України до СОТ. ЗВТ передбачає скасування ввізного мита для більш ніж 97% усіх товарів, що експортуються з України до ЄС, включаючи сільськогосподарські товари. Лише для 3% експорту (окремі сільськогосподарські товари) ввізні мита не будуть скасовані повністю. Проте навіть для цих товарів певна частина експорту в межах тарифних квот буде здійснюватися на безмитній основі. Саме завдяки безмитному доступу українських сільськогосподарських товарів до ринку ЄС у рамках тарифних квот, а також відмови ЄС від використання експортних субсидій на сільськогосподарські товари під час експорту в Україну зменшиться несиметричність умов торгівлі між Україною і ЄС.

Відповідно до Угоди про Асоціацію Україна має можливість безмитно постачати в країни ЄС 1,6 млн. т зернових культур за поступового збільшення обсягів квоти протягом п'яти років до 2 млн. т, 5 тис. т меду за поступового збільшення обсягів квоти протягом п'яти років до 6 тис. т, 12 тис. т яловичини, 20 тис. т свинини, 16 тис. т м'яса птиці за поступового збільшення обсягів квоти протягом п'яти років до 20 тис. т та по низці інших сільськогосподарських продуктів (Додаток I-A до Угоди про Асоціацію). Тарифні квоти встановлюються на 15% тарифних ліній сільськогосподарських товарів.

Обсяги виділених Україні квот є незначними, але навіть ці невеликі обсяги тарифних квот по деяких видах продук-

тах (овес, ячмінь, яловичина, баранина, молоко, вершки, згущене молоко та йогурти) не заповнюються. Проведення роботи з нарощування обсягів виробництва та експорту саме цих видів продукції має стати одним з напрямків підвищення конкурентоспроможності сільського господарства України та посилення його позицій на європейському ринку.

Ринок ЄС є єдиним гармонізованим ринком з населенням понад 505 млн. громадян та з понад 30 млн. фірм і компаній, що споживають та виробляють товари за єдиними правилами та стандартами. Країни ЄС характеризуються високими економічними показниками, зокрема середнє значення ВВП на душу населення становить майже 36 тис. дол. США, середня місячна зарплата по регіону складає близько 4 тис. євро. Маючи високорозвинене сільське господарство, ЄС є активним імпортером різноманітної сільськогосподарської продукції.

Згідно з результатами дослідження обсягів та динаміки імпорту сільськогосподарської продукції країнами ЄС за 1995–2016 рр. за даними ФАО [19] відзначається стала тенденція до його зростання. На основі цих даних ми обчислили перспективні обсяги імпорту ЄС до 2025 р. Оптимістичний варіант прогнозу показав зростання імпорту в ЄС на рівні 361,9–381,04 млрд. дол. США. За реалістичним з огляду на тісноту стохастичного зв'язку та значення коефіцієнта детермінації ($R^2 = 0,9921$) прогнозом у 2025 р. слід очікувати зростання обсягу європейського імпорту сільськогосподарської до позначки у 358,8 млрд. дол. США, тобто більше за теперішній рівень (302,05 млрд. дол. США у 2016 р.) на понад 18%.

Зростання європейського імпорту та переваги ЗВТ створюють можливості для України наростити обсяги експорту сільськогосподарської продукції до країн ЄС та збільшити свою ринкову частку. В 2016 р. частка України в імпорті сільськогосподарських товарів до країн ЄС становила лише 1,92%, що на 0,5 в. п. більше, ніж попереднього року.

Одним з перспективних напрямів зростання експорту до ЄС та підвищення конкурентоспроможності сільського господарства України на його ринках має стати розвиток органічного землеробства. Європейський споживчий ринок органічної продукції оцінюється у 24 млрд. євро, цей ринок неупинно зростатиме у найближчій перспективі, що сприятиме збільшенню потреби в органічних продуктах [20]. Українські товаровиробники мають досвід органічного виробництва зернових, зернобобових та олійних культур, а також значного спектру нішевих культур, передусім ягід та овочів. Україна посідає нині 20 місце серед світових країн-лідерів органічного руху та перше місце у східноєвропейському регіоні щодо сертифікованої площі органічної ріллі. Це створює значні резерви та можливості для збільшення поставок Україною продуктів сільського господарства на європейський ринок.

Зміна клімату разом із посиленням тенденцій глобалізації та лібералізації у світовій торгівлі приводить до того, що в різних країнах зростає імпорту не тільки нетипових щодо вирощування в них, але й традиційних для країн продуктів. Наприклад, Нідерланди, що є країною з розвинутим тваринництвом, яка експортує продукти тваринного походження на суму 21,5 млрд. дол. США на рік, імпортує подібні продукти на суму 12,3 млрд. дол. США [12]. Тому серед пріоритетів забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного сільського господарства на ринку країн ЄС чільне місце має посісти реалізація стратегій розширення експорту сільськогосподарських продуктів до тих країн, де вони традиційно виробляються.

На європейському ринку нині також виникає попит на нетрадиційні сільськогосподарські продукти, наприклад

джмелі, бджоли, кліщі, равлики. Українські товаровиробники мають певний досвід [9] щодо створення відповідних нетрадиційних ринкових ніш, тому поширення такого досвіду має стати ще одним перспективним напрямом забезпечення конкурентоспроможності сільського господарства України на європейському аграрному ринку, оскільки за незначних обсягах обороту в натуральному еквіваленті вони можуть ставати досить дорогими у вартісних показниках.

Стримуючим чинником щодо зростання обсягів експорту сільгосппродукції до країн ЄС може виступити потенційна неспроможність більшості вітчизняних виробників сьогодні задовольнити технічні, санітарні, фітосанітарні умови для експорту своєї продукції на ринки ЄС. Для того щоб Україна могла легко та ефективно продавати свої товари на ринку ЄС, відповідні регламенти, стандарти, вимоги щодо безпечності продукції мають бути гармонізовані відповідно до вимог ЄС. Після гармонізації та впровадження ЗВТ більш тісна економічна інтеграція забезпечить українським товарам кращі умови доступу до його ринку, а також до ринків третіх країн.

Для сільського господарства України також важливим є збільшення тарифних квот на товари, які традиційно експортуються в ЄС та мають перспективу експорту.

З огляду на пріоритет інтеграції України в структури ЄС, інтеграційна політика України має орієнтуватись на послідовне впровадження в Україні принципів оновленої версії Лісабонської стратегії ЄС (ЛС) та європейської політики конкурентоспроможності, а також максимально можливу участь у відповідних європейських програмах розвитку.

Хоча інтеграція в структури ЄС проголошена як головний стратегічний пріоритет України, питання підвищення конкурентоспроможності вітчизняного сільського господарства можуть вирішуватись також через участь в інших регіональних інтеграційних структурах.

Співробітництво з країнами Азії.

Вже сьогодні країни Азії займають понад 43% у сукупному обсязі експорту української агропродовольчої продукції, однак частка України в сільськогосподарському імпорті країн Азії становила лише 2,7% (2016 р.), і за рік збільшилась лише на 0,25 в. п. Індія, Китай, Іран, Саудівська Аравія є основними покупцями української сільськогосподарської продукції. У 2017 р. до їх числа додалися Індонезія та Бангладеш (табл. 2).

Ринки країн Азії є привабливими для українських сільськогосподарських товаровиробників та експортерів сільськогосподарської продукції з низки причин. Зокрема, цей

регіон є найбільш демографічно активним. На нього припадають 56% населення світу, а споживчі витрати країн Азії становлять більше чверті світових. Понад 2,5 млрд. осіб віком від 15 до 44 років живуть в Південно-Східній Азії, прогнозується, що ця цифра збільшиться до 2,9 млрд. осіб до 2030 р. [19]. Зростання кількості економічно активного населення сприятиме розвитку урбанізації, що означає скорочення сільського населення, перетворення частини населення з виробників сільськогосподарської продукції на її споживачів. Так, ФАО прогнозує, що до 2025 р. загальна кількість населення країн Азійського регіону зросте на 6,6%, а міського – на 15,9% [19].

Окрім того, країни Азійського регіону економічно динамічно розвиваються. Щорічні темпи зростання економіки країн регіону становлять в середньому 6,6%, Південної Азії – 9,04%, Південно-Східної Азії – 7,6% [19].

Також країни регіону активно нарощують обсяги імпорту. Як показали результати дослідження за 1996–2016 рр., обсяги імпорту країн Азії зросли більш ніж вдвічі, а саме на 233,9%. Відповідно до здійсненого нами прогнозу у 2025 р. слід очікувати зростання обсягу імпорту сільськогосподарської продукції країнами Азії до позначки у 343,40 млрд. дол. США, що на 25,7% вище рівня 2016 р. (273,24 млрд. дол.).

І хоча у вартісному вимірі країни Азії є лідерами щодо купівлі української сільськогосподарської продукції, проте на відміну від країн ЄС, експорт сільськогосподарської продукції України до основних торговельних партнерів тут відбувається за значно вужчим асортиментом товарів. Переважно це зернові та окремі продукти тваринництва, а саме молоко та молочна сироватка. Постає потреба розширення асортименту, й такі можливості сьогодні є. Зокрема, це збільшення кількості міського населення, надання переваги імпортованим товарам, відносно високі рівні доходів. Так, наприклад, ринок Індонезії зростає дуже швидкими темпами, в країні мешкає понад 40 млн. людей з рівнем щомісячного доходу в 1 500 дол. США і вище, тому тут є перспектива реалізовувати нішеві фрукти та овочі, що є екзотичними для Індонезії (яблука, груші, ягоди тощо), причому за високими цінами. В Китаї великі перспективи зростання споживання молока та молочних продуктів, адже зараз споживання на одного мешканця більш ніж в 10 разів нижче, ніж раціональна норма. Також однією з основних змін у продуктовому кошику населення Китаю в останні десятиліття є заміна в його складі зернових, що складали основу харчування, на м'ясо. Китай з грудня 2018 р. відновив імпорт птиці та

Таблиця 2

Рейтинг країн-імпортерів української сільськогосподарської продукції

№	2015 р.		2016 р.		2017 р.	
	країна	частка в експорті, %	країна	частка в експорті, %	країна	частка в експорті, %
1	Китай	8,49	Індія	10,39	Єгипет	10,44
2	Індія	7,53	Єгипет	8,75	Нідерланди	8,43
3	Єгипет	7,05	Китай	6,71	Туреччина	5,97
4	Туреччина	5,21	Іспанія	5,46	Іспанія	4,80
5	Італія	4,04	Нідерланди	4,67	Китай	4,41
6	Іспанія	3,97	Іран	4,47	Італія	4,11
7	Польща	3,29	Туреччина	4,01	Іран	3,54
8	Саудівська Аравія	3,22	Італія	3,95	Бангладеш	3,33
9	Нідерланди	2,33	Польща	2,89	Індонезія	3,26
10	Російська Федерація	2,12	Білорусь	2,63	Індія	3,25

Джерело: розраховано, сформовано автором на основі статистичних даних Державної служби статистики України [11]

продукції птахівництва з України. Це сприятиме нарощуванню експорту м'яса.

Культура споживання в країнах Азії формується, тому є можливість вплинути на неї та зайняти свою нішу на ринку. Важливим пріоритетом забезпечення конкурентоспроможності українського сільського господарства на цих ринках мають стати кон'юнктура спрямовані стратегії ринкового позиціонування та просування товарів.

Співробітництво з країнами Африканського континенту.

За 2014–2017 рр. обсяги експорту української сільськогосподарської продукції до країн Африканського континенту росли на 25%. Станом на 2016 р. частка України в сільськогосподарському імпорті Африки становила 5,23%, за рік Україна наростила свою частку на 0,72 в. п. Основний потік експорту припадає на Єгипет. Його частка серед країн Африканського регіону становить понад 50%, а в загальній структурі українського експорту сільськогосподарської продукції ця країна займала 10,44% у 2017 р. (табл. 2). Проте важливо не втратити зв'язки з іншими країнами Африканського континенту, оскільки цей регіон є досить вигідним з точки зору експортних можливостей українського сільського господарства.

В регіоні проживає понад 1,25 млрд. осіб, крім того, відзначається активний приріст населення, а саме на 61,4% за 1998–2017 рр., прогнозується зростання ще на 21% до 2025 р., зокрема в Центральній Африці передбачається зростання на 26,6%, Східній Африці – на 23,2%, Західній Африці – на 23,1%. Ще більш активними темпами зростає кількість міського населення, адже за 1998–2017 рр. кількість міських жителів в Африці зросла на 93,4%, прогнозується подальше його зростання до 2025 р. на 30,3%. Найвищі темпи приросту міського населення очікуються в Східній та Західній Африці, а саме на 40,2% та 36,3% відповідно [19]. Прогнозується, що ВВП в Африці зросте вдвічі до 2030 р. та в сім разів до 2050 р., окремі країни регіону зростають на 10–12% на рік вже сьогодні.

Активний економічний розвиток стимулює імпорт. Як показали результати дослідження за 1995–2016 рр., обсяги імпорту країн Африки зросли майже втричі, а саме на 272,2% [19]. Виходячи з цих даних, ми обчислили перспективні обсяги імпорту країн Африки. Відповідно до прогнозу у 2025 р. слід очікувати зростання обсягу імпорту сільськогосподарської продукції країнами Африки до позначки у 59,0 млрд. дол. США, що на 27,5% вище рівня 2016 р.

Нині основними статтями експорту української сільськогосподарської продукції до країн Африки є продукти рослинного походження, а саме кукурудза, пшениця, соєві боби. Збільшення кількості міського населення в регіоні означає збільшення кількості споживачів сільськогосподарської продукції, зміну споживчих настроїв, зміну раціону. Очікується, що це сприятиме нарощуванню обсягів експорту овочів, наприклад картоплі, та продукції тваринного походження, зокрема молока та м'яса. В країнах Африки обсяги споживання молока в середньому в 6,5 разів нижче раціональної норми, м'яса – в 3 рази, картоплі – в 4 рази. Тобто потенціал зростання цього ринку є значним, а за проведення виваженої експортної стратегії, узгодженні стандартів якості Україна зможе розширити асортимент та збільшити обсяги експорту вітчизняної сільськогосподарської продукції до регіону.

Співробітництво із США, країнами-членами USMCA та державами Латинської Америки.

Сьогодні обсяги експорту вітчизняної сільськогосподарської продукції до країн цього регіону дуже незначні. Так, у 2017 р. продукції тваринництва експортовано лише

на 32,8 млн. дол. США, а продукції рослинництва – на 40,4 млн. дол. США, тому розвитку відносин з країнами економічного угруповання USMCA, насамперед США та Канадою, повинна приділятися посилена увага, оскільки саме вони є важливими постачальниками нових технологій та інвестицій. У США спостерігається зростання попиту на «свіжі» та органічні м'ясні та молочні продукти, що має стати орієнтиром для українського сільського господарства. Також на американському ринку, зокрема в Канаді, нині виникає попит на нетрадиційні сільськогосподарські продукти, наприклад джмелі, сонечка, кліщі.

Співробітництво України з регіональними економічними угрупованнями держав Латинської Америки має орієнтуватись на нарощування експортного потенціалу України та освоєння українськими виробниками сільськогосподарської продукції нових ринків.

Слід відзначити, що сьогодні на світових сільськогосподарських ринках різко посилюється конкуренція. Хоча Україна розширює свою присутність на них, окремі позиції вона здає, а саме зменшилися обсяги реалізації до таких традиційних ринків, як Китай, Індія, Саудівська Аравія, Польща, Італія. Це говорить про зниження конкурентоспроможності сільського господарства на ринках цих країн, неспроможність протистояти іноземній конкуренції, неспроможність проводити виважену цілеспрямовану зовнішньоторговельну політику. Щоб нарощувати обсяги експорту, Україні доцільно використовувати помірковано-агресивну, а подеколи й агресивну стратегію просування українських товарів на світові аграрні ринки.

Висновки. За результатами проведеного дослідження виявлено, що світовий аграрний ринок активно зростає. В таких умовах Україна має можливості щодо посилення своєї ролі у світовій торгівлі сільськогосподарськими продуктами. Однак це вимагає розроблення та реалізації ефективної стратегії посилення власної конкурентоспроможності. Зокрема, на ринку країн ЄС доцільно нарощувати обсяги експорту тих видів продукції, на які тарифні квоти (овес, ячмінь, яловичина, баранина, молоко, вершки, згущене молоко та йогурти) виділені, але не виконуються, проводити цілеспрямовану роботу щодо збільшення тарифних квот на товари, які традиційно експортуються в ЄС та мають перспективу експорту; розвивати виробництво та експорт органічної продукції; розширювати експорт продуктів до країн, де має місце їх традиційне виробництво; створювати нові нетрадиційні ринкові ніші тощо.

Культура споживання в країнах Азії та Африки формується, тому важливо не втратити можливість вплинути на неї та зайняти свою нішу на ринку. Для цього потрібно суттєво розширити асортимент сільськогосподарської продукції, що екпортується до країн цих регіонів, за рахунок продукції тваринництва (молоко та молочні продукти, м'ясо та м'ясні продукти) та нішевої продукції (фрукти та овочі). Важливим пріоритетом забезпечення конкурентоспроможності українського сільського господарства на цих ринках мають стати кон'юнктура спрямовані формування та реалізація стратегії ринкового позиціонування та просування товарів.

В умовах посилення міжнародної конкуренції рекомендується використовувати помірковано агресивну, а подеколи й агресивну стратегію просування українських товарів на світові аграрні ринки.

Перспективними напрямками подальших наукових досліджень у цьому контексті є обґрунтування методів та механізмів реалізації визначених перспектив інтеграції сільського господарства України до світового аграрного ринку, оцінювання їх впливу на підвищення його конкурентоспроможності на світових ринках.

Список використаних джерел:

1. Лупенко Ю.О. Сучасний стан та перспективи міжнародної інтеграції аграрного сектору економіки України: завдання агроекономічної науки. *Економіка АПК*. 2015. № 5. С. 6–10.
2. Пугачов М.І., Мельник А.О. Інтеграційні альтернативи для АПК України в умовах світової економічної кризи. *Економіка АПК*. 2014. № 4. С. 28–31.
3. Тимофієва Г.С. Світовий ринок аграрної продукції: особливості участі України. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Економічні науки*. 2014. № 1. С. 56–61.
4. Karasova N. Comparative advantages in international trade of Ukrainian agriculture. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2016. Vol. 38. No. 2. P. 230–239. URL: <http://dx.doi.org/10.15544/mts.2016.18>.
5. Gryshova I.Y., Mityay O.V., Kuzhel V.V. Competitive position stability of agricultural sector of Ukraine at internal and external markets. *Actual Problems of Economics*. 2016. No. 3 (177). P. 66–72.
6. Ставська Ю.В., Дмитренко І.А. Переваги та ризики євроінтеграції для АПК України. *Збірник наукових праць ВНАУ. Економічні науки*. 2013. № 3 (80). С. 256–264. URL: <http://econjournal.vsau.org/files/pdfa/2120.pdf> (дата звернення: 17.12.2018).
7. Павлов О.І., Лисюк В.М., Деркач Т.В. Державне регулювання інтеграційних процесів на стратегічних агропродовольчих ринках. *Економіка харчової промисловості*. 2015. Т. 7. Вип. 3. С. 32–40. URL: <file:///C:/Users/HP/Desktop/51387-102658-1-PB.pdf> (дата звернення: 21.12.2018).
8. Кінах Н., Битов В. Концептуальні основи формування ринку зерна з позицій участі України у світовій торгівлі. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. 2013. № 9. С. 122–128. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvnum_2013_9_27 (дата звернення: 19.10.2018).
9. Експорт українських равликів сенсаційно випередив продажі сала. *Україна молода*. URL: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/3226/159/116867> (дата звернення: 15.10.2018).
10. Основні ринки збуту української пшениці. *AgroReview*. URL: <https://agroreview.com/news/osnovni-rynky-zbutu-ukrayinskoyi-pshenyuci> (дата звернення: 06.01.2019).
11. Товарна структура зовнішньої торгівлі України / Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/zd/tsztt/tsztt_u/tsztt1018_u.htm (дата звернення: 04.01.2019).
12. Статистичні дані щодо обсягів світової торгівлі в розрізі країн та галузей / Світова організація торгівлі. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/merch_trade_stat_e.htm (дата звернення: 17.11.2018).
13. Міністерство аграрної політики і продовольства України: офіційний сайт. URL: <http://minagro.gov.ua/monitoring> (дата звернення: 15.11.2018).
14. Україна нарастила експорт агропродукції. *Сьогодні*. 2018. URL: <https://www.segodnya.ua/economics/enews/ukrainanarastila-eksport-agroprodukcii-1202919.html> (дата звернення: 03.01.2019).
15. Зовнішня торгівля України із зазначенням основних країн-контрагентів / Державна фіскальна служба України. URL: <http://sfs.gov.ua/ms/f3> (дата звернення: 02.01.2019).
16. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. № 55-XII / Верховна Рада України. 1990. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/55-12>.
17. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами : Закон України від 10 листопада 1994 р. № 237/94-ВР / Верховна Рада України. 1994. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/998_012.
18. Угода про Асоціацію між Україною з однієї сторони та Європейським Союзом і його державами-членами з іншої сторони / Верховна Рада України. 2014. URL: <http://comeuroint.rada.gov.ua/komevrouint/doccatalog/document?id=56219>.
19. Annual population. Faostat. Food and Agriculture Organization of the United Nations. URL: <http://www.fao.org/faostat/en/#data/OA> (дата звернення: 02.01.2019).
20. Organic farming statistics. Eurostat. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Organic_farming_statistics (дата звернення: 27.11.2018).

НАПРАВЛЕННЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИНТЕГРАЦИИ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА УКРАИНЫ В МИРОВОЙ АГРАРНЫЙ РЫНОК

Аннотация. В статье через призму повышения конкурентоспособности сельского хозяйства Украины определяются направления и перспективы его интеграции в мировой аграрный рынок. По результатам проведенного анализа динамики развития отечественного экспорта сельскохозяйственной продукции за 1997–2017 гг. сделан вывод, что наблюдается тенденция к его активному росту. В перспективе целесообразно ожидать усиления положительного тренда, который до 2025 г. может обеспечить совокупный объем отечественного экспорта сельскохозяйственной продукции на уровне не менее 19,7 млрд. долл. США. При этом ожидаемый удельный вес Украины на мировом аграрном рынке достигнет отметки в 1,43%. Увеличение объемов экспорта и усиление позиций Украины на мировых рынках сельскохозяйственных продуктов потребуют повышения конкурентоспособности сельского хозяйства и наращивания сотрудничества с различными странами мира, которые входят в состав различных региональных экономических объединений.

Ключевые слова: направления, перспективы, мировой аграрный рынок, интеграция, экспорт, конкурентоспособность, сельское хозяйство Украины.

**DIRECTIONS AND PERSPECTIVES OF THE UKRAINE'S
AGRICULTURE INTEGRATION INTO WORLD AGRARIAN MARKETS**

Summary. In the article through the prism of increasing the Ukraine's agriculture competitiveness, the directions and perspectives of its integration into the world agrarian market were determined. According to the analysis results of the domestic agricultural exports dynamics development for the period 1997–2017, it was concluded that there is a tendency for its active growth. In the long term, it is reasonable to expect a strengthening of the positive trend that by 2025 can provide exports of agricultural products from Ukraine at the level of at least 19.7 billion dollars USA. At the same time, the expected Ukraine's share in the world agrarian market will reach the level of 1.43%. Increasing export volumes and strengthening Ukraine's position in world agrarian markets require enhancing of agriculture competitiveness and strengthening of cooperation with different countries, which are part of various regional economic groups. In particular, the agriculture integration can be carried out in such directions: it is expedient for the EU market to increase production and export of products for which tariff quotas are allocated; to make targeted efforts to increase tariff quotas for products traditionally exported to the EU and having export perspectives; to develop the organic products production; to expand the export to countries where their traditional production takes place; to create new non-traditional market niches, etc. In the Asia and Africa markets, it is necessary to expand the range of export agricultural products due to animal products and niche products. For the Americas market, it is necessary to increase production and export of "fresh" and organic meat and dairy products; to create new non-traditional market niches). An important priority in ensuring the Ukraine's agriculture competitiveness in these markets should be market orientation of positioning strategies and promotion of good.

Key words: directions, perspectives, world agrarian market, integration, export, competitiveness, Ukraine's agriculture.